

Thomas Johansson och Christer Mattsson har bland annat forskat om högerextremism bland unga. Nu intervjuar de barn och barnbarn till Förintelseöverlevande i Sverige. Foto: Judit Nilsson

Mottagare av Bindefeld-stipendiet: Förintelsen är inget avslutat kapitel

Under 2000-talet har intresset för judisk kultur ökat. I stället för att sudda ut sin judiska identitet har många plockat fram davidstjärnan. Men nu sprids rädslan på nytt, konstaterar forskarna Christer Mattsson och Thomas Johansson som tilldelas årets Bindefeld-stipendium.

Vad tycker du om Israels agerande? Det är en fråga som många judar i Sverige fått efter Hamas attack den 7 oktober.

– De upplever att de får frågor bara för att de är judar. Jag säger inte att de som frågar är antisemiter. Men innehållet i frågan blir antisemitiskt, jag kallar det antisemitiska konsekvenser utan antisemitiska avsikter, säger Christer Mattsson, föreståndare för Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet.

Tillsammans med kollegan Thomas Johansson är han mitt i ett forskningsprojekt om barn och barnbarn till Förintelseöverlevande i Sverige. Förutom vetenskapliga artiklar ska det också bli en populärvetenskaplig bok.

Men mycket har förändrats sedan de lade upp forskningspla-

nen för ett drygt år sedan. Att vara jude i Sverige har fått en annan innebörd efter Hamas attack. Davidstjärnor stoppas undan. Tatueringar med judiska symboler täcks över.

Christer Mattsson och Thomas Johansson märker att många är rädda för att vara med i projektet och boken, trots att de kommer att anonymiseras.

– Alla som vi intervjuat hittills har, utan att vi frågat om det, tagit upp reaktionerna efter Hamas-attacken och sagt att man är rädd för att man ska bli identifierad som jude.

Den första generationen Förintelseöverlevande i Sverige raderade ofta sin judiska identitet. De visste att det var farligt att vara jude. Många döpte sina barn till supersvenska namn som Göran

och Christer, och firade helhjärtat svenska högtider. Det handlade om att smälta in, att skydda sig mot antisemitism och förföljelse.

Och i någon mening upprepas historien, säger Thomas Johansson.

– Det är som att samma sak händer igen. Precis som första generationen döljer man nu identiteten av rädsla.

Förintelsen kastar långa skuggor över Europa. Trauman ärvs från en generation till en annan. I sitt forskningsprojekt intervjuar Christer Mattsson och Thomas Johansson andra och tredje generationens överlevande som vuxit upp i familjer där den judiska härkomsten hållits mer eller mindre dold.

Föräldrarna har förmedlat ett

tydligt budskap till barnen: det är farligt att vara jude.

På lördag är det internationella minnesdagen för Förintelsens offer. Förintelsen är inget avslutat kapitel, betonar Christer Mattsson.

– Jag tror att man som majoritetssvensk intuitivt missförstår vad ett folkmord är, vad folkmord har för konsekvenser. Jag tror att

man tänker på Förintelsen som något avslutat – det var hemskt, men de goda vann. Men i Förintelsen var det inga goda som vann. Förintelsen ledde till att det judiska Europa gick under till stora delar, och det finns bara skärvar kvar. Och andra och tredje generationen arbetar med traumat fortfarande.

De som kom till Sverige i samband med Förintelsen bar på svåra trauman. Inom vården och psykiatrien fanns ingen struktur för att ta hand om deras ångest.

– Det fanns inga diagnoser, ingen psykoterapi. I dag säger vi ju direkt: posttraumatisk stress, säger Thomas Johansson och knäpper med fingrarna.

Barn till traumatiserade föräldrar påverkas själva i sitt föräldraskap. Det är en konsekvens av folkmord. En annan konsekvens av Förintelsen är att föräldrar, av rädsla och omsorg, inte velat överföra sin judiska identitet till barnen.

Men i takt med att det tidsmässiga avståndet till krigsåren och

Det är som att samma sak händer igen. Precis som första generationen döljer man nu identiteten av rädsla.

Thomas Johansson, psykolog och sociolog, och professor i pedagogik.

Överlevande judar från nazisternas utrotningsläger som anlant till hamnen i Malmö 1945.

Hitlertyskland ökat har behovet av att skydda sig genom assimilering minskat. Under 2000-talet har det talats om en judisk renässans i Sverige, med ett ökat intresse för jiddisch och judisk kultur.

Många som vuxit upp i familjer där det judiska skuffats undan har börjat intressera sig för det judiska arvet, konstaterar Christer Mattsson.

– Vi har sett hur personer i tredje generationen arbetar för att återta sin identitet, och till exempel börjar bära judiska symboler. Så kommer Hamasattacken, och åter igen känner man att man behöver dölja vem man är.

När Hamasattacken firas på svenska gator och torg väcker det en särskild skräck bland dem som har Förintelsen i den egna familjehistorien. Många får dessutom frågor om hur de ställer sig till Israel och Netanyahu's regim.

– Det blir en väldigt märklig situation. Att arbeta med traumat från sina föräldrar, och sin egen identitet – och sedan ska man stå till svars för Israels agerande ovanpå allt.

Christer Mattsson forskar om antisemitism och våldsbejakande extremism. Thomas Johansson är psykolog och sociolog, och professor i pedagogik. Hittills har de intervjuat åtta personer i sitt gemensamma forskningsprojekt, som finansieras av Micael Binfeldts stiftelse. De hoppas att 30 personer ska delta.

Vad är drivkraft?

– En drivkraft handlar om att skapa förståelse för att Förintel-

sen inte är avslutad, att det här är något som pågår i generationer. Det är också viktigt att vi förstår att även i Sverige, detta toleranta land, är judisk identitet en ständigt villkorad identitet, säger Christer Mattsson.

En annan drivkraft, tillägger han, handlar om att visa på den antisemitism som finns i samhäl-

let. Det handlar inte om att peka finger åt dem som ställer klumpiga frågor.

– Vi behöver inte hela tiden försöka uttröna vem som är antisemit. Vi behöver uttröna vad det är för antisemitiska budskap som far runt i samhället. Både rasism och antisemitism kan uttryckas utan att människor uppfattar att det är vad det handlar om.

Christer Mattsson, forskar om antisemitism och våldsbejakande extremism.

Projektet öppnar också för vidare frågor om identitet, inflikar Thomas Johansson.

Att den första generationen Förintelseöverlevande ofta suddade ut allt judiskt har flera förklaringar. Det handlade om en rädsla och en önskan att stänga dörren till det fasansfulla, för att börja ett nytt liv. Men det handlade också om den svenska assimileringpolitiken. Politiken innebar att den som bosatte sig i Sverige också skulle bli "svensk".

– Det var först på 1970-talet som politiken ändrade inriktning mot en förståelse för människors intresse att bevara sin identitet, säger Christer Mattsson.

1975 lämnade Sverige assimileringpolitiken och ersatte den med en mångkulturpolitik.

Men det skiftet kom för sent för första generationens överlevande. Och den andra generationens överlevande, som ofta blivit döpta och konfirmerade i Svenska kyrkan, var redan på väg ut i vuxenlivet.

Tredje generationens överlevande, som ofta vill bejaka sin judiska identitet, har vuxit upp i ett samhälle med en annan lagstiftning och en annan syn på mångkultur.

Forskningsprojektet handlar om judiska erfarenheter, men det väcker vidare frågor om mångkultur och identitet.

– Det är ju sådant vi pratar om hela tiden nu. Hur ska man vara "svensk", och under vilka omständigheter har individen rätt att bestämma över sin egen identitet?

Elisabet Andersson
elisabet.andersson@svd.se

Fakta | Micael Binfeldts stipendium

■ **Micael Binfeldts** stiftelse till minne av Förintelsen delar varje år ut ett stipendium i syfte att stödja dem

som "har en vilja att kommunicera, informera, bilda sätta eller på annat sätt förmedla kunskap om Förintel-

sen till en bred svensk publik". ■ **Bland tidigare** mottagare finns kompositören Jacob

Mühlrad, författaren och SvD-medarbetaren Anders Rydell och dokumentärfilmaren Johan Palmgren.

Kommentar | Förintelsdagen

Ricki Neuman

Vi som har haft det så bra i Sverige

I slutet av en lång och blöt middag på bokmässan i Göteborg lutar sig författaren och överlevaren Elie Wiesel mot mig, och frågar hur vi uppmärksammar Förintelsdagen i Sverige, som han tycker borde heta Förintelsenatten, och lägger sedan till att han är emot själva idén.

En risk är att man lägger allt på en och samma dag, förklarar han, och ser framför sig chefredaktörer som i slutet av arbetsdagen säger: Åh, vad skönt, då var det över för i år. Nu kan vi återgå.

En annan risk handlar om att det blir något pliktiskyldigt över allt som sägs eller skrivs just den dagen, något formellt, något avlägset, något som hände för länge sedan, på en annan planet.

Slutligen förklarar Elie Wiesel, och ser strängt på mig, att det enda sättet att göra Förintelsdagen relevant, det är att både berätta hur det var och hur det är i dag, för oss judar.

Så nu gör jag det, och kan rapportera att det är sämre än på mycket länge.

Över 70 procent av landets judar känner sig betydligt mer otrygga än före den 7 oktober, och nästan hälften har funderat på om det verkligen kommer att gå att bo kvar här.

Under ett stormöte på judiska kulturhuset Bajit i Stockholm i december höll en majoritet med om att vi judar har fler fiender än vi tidigare trodde.

Anti-judiska incidenter har ökat stort nästan överallt i Europa och Nordamerika, och israeliska UD råder såväl israeler som judar att ligga lågt med den egna identiteten när man är ute och reser.

I höstas rekommenderade Judiska församlingen i Göteborg stadens judar att undvika att bära davidstjärnor och kippor ute på stan, och helst inte tala hebreiska.

Där passeras en gräns. Ska man bo kvar i ett land om man inte längre vågar visa att man är jude? Vi som har haft det så bra i Sverige.

Kanske kommer framtidens historiker att beteckna 2023 som en vändpunkt. Efter 250 synnerligen goda år i Sverige. Det har stadigt gått åt rätt håll, även om där förstas finns en del att prata om. Det dröjde för länge innan man började släppa in judiska flyktingar under kriget, och det dröjde för länge innan man stoppade Radio Islam.

Men överlag en ovanligt lyckad integration, en *win-win*. Där fanns en vilja att verkligen bli en del av Sverige, hos invandrarna, och en öppenhet och ett inkluderande, hos svenskarna.

Förra året nådde relationen en sorts höjdpunkt; i Stockholm invigdes ett statligt museum om Förintelsen och i Göteborg var judisk kultur det stora temat på bokmässan.

Veckan därpå inträffade den 7 oktober, som följdes av demonstrationerna till stöd för Hamas, med tusentals människor och i flera svenska städer.

Man skanderar numera antisemitiska slagord på Odenplan, ett kvarter från där jag bor.

Vi som har haft det så bra i Sverige.

Ricki Neuman är journalist och kulturskribent. Läs fler texter: svd.se/av/ricki-neuman